

LAPPI-SOPIMUS 2018–2021 LIITTEET

Sisällys

Indikaattorit ja tavoitteet.....	2
Lappi-Sopimuksen rahoitusvälineet	3
Lapin älykkään erikoistumisen klusterimalli.....	4
Arktisesti muotoiltu lappi-sopimus – tähän tulee teksti tahkokalliodesing+	5
Lappi-sopimus prosessikuvaus – tehdään aikataulu ja tapahtumaprosessikaavio	6
Lapin toimintaympäristö 2017 kuvaus.....	6

Indikaattorit ja tavoitteet

Maakunta: LAPPI	2005	2010	2013	2014	2015	2021	Tavoite (MASU)	2040
1) Koulutustaso								
- tutkinnon suorittaneiden osuus % (TK)	62,0	66,1	69,1			71,0	maan ka	
2) Työmarkkinatilanne								
Työpaikat, yhteensä (TK)	68 592	9606 70 990	68 819			71 500	76 000	
Teollisuuden, kaivosten, energian ja vesihuollon työpaikat; luokat B, C, D ja E (TK)	10 192	9 606	9 116			10 500	13 300	
Matkailutyöllisyys htv ilman vuoktatyövoimaa (TK ja Lapin liiton laskelma)	..	n. 5000				7 000	10 000	
Työvoima (TK)	84 142	82 688	83 381			84 000	90 000	
Työttömien osuus työvoimasta keskim./kk % (TEM, Työnvälitystilastot)	16,8	13,8	15,4	16,5	16,9 (keskim. 1-8)	11,0	maan ka	
3) Väestö (TK)								
Väkiluku, 2005 - 2015 tammi-elokuu	185 800	183 488	182 514	181 748		182 000	185 000	
Muuttotase						+ 100	keskimäärin +500 / vuosi 2021-2030	
-kuntien välinen nettomuutto + nettomaahanmuutto	-719	-312	-175			+W25		
Luonnollinen väestölisäys	+62	+44	-147			positiivinen	keskimäärin +200 / vuosi 2021-2030	
4) Yritysten tuotanto (TEM, ToimialaOnline) 4)								
Toimipaikat	9 289	11 287	12 333			13 000		
Henkilöstö	34 997	39 240	39 680			40 000		
5) Yritykset TOL 2008 (TK, StatFin, Yritykset) 5)								
Aloittaneet yritykset	959	908	777	743				
Lopettaneet yritykset	710	638	823	893				
Yrityskanta	9 879	10 855	11 322	11 242				

Lappi-Sopimuksen rahoitusvälineet

Lappi – sopimuksen strategisten valintojen mukaisia kehittämiskokonaisuuksia rahoitetaan käyttäen kattavasti olemassa olevia rahoitusvälineitä valtion kansallisten rahoitusten lisäksi.

(kuntien, TEKESIN ja ELY-keskusten sekä liiton maakuntaraha rahoitukset)

Muita rahoitusvälineitä ovat:

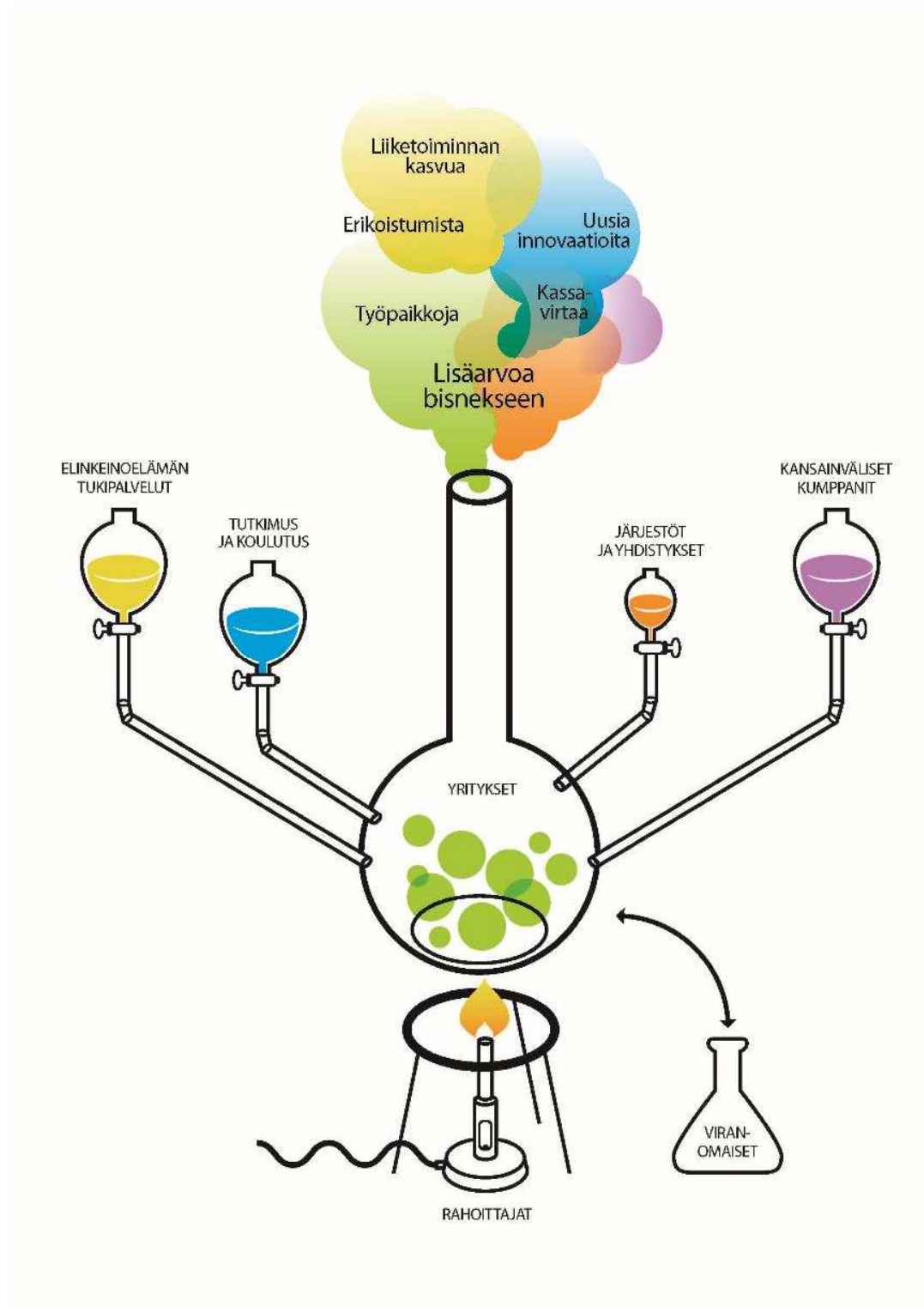
- Manner-Suomen rakennerahasto-ohjelman EAKR- sekä ESR-rahoitus
- Maaseutuohjelma
- Meri- ja kalatalousrahasto
- Interreg –ohjelmat
- Kolarctic CBC -ohjelma
- Pohjoinen Periferia ja Arktinen –ohjelma

Lisäksi tullaan hyödyntämään EU:n erillisohjelmia, kuten Horizon 2020, COSME sekä Life+.

Tarkempi erittely rahoituksesta tehdään kaksivuotisten toimeenpanosuunnitelmien laatimisen yhteydessä.

Ensimmäinen maakuntaohjelmakauden toimeenpanosuunnitelma laaditaan syksyllä 2014.

Lapin älykkään erikoistumisen klusterimalli

Arktisesti muotoiltu lappi-sopimus – tähän tulee teksti
tahkokalliodesing+

Lappi-sopimus prosessikuvaus – tehdään aikataulu ja tapahtumaprosessikaavio

Lapin toimintaympäristö 2017 kuvaus

[Elinkeinorakenne](#)

Lapin elinkeinorakenteen muutokset ovat olleet suuria. Teollisuudessa palveluliiketoiminnan osuus työllistäjänä on kasvanut. Myös julkisen sektorin palveluntuotannon muutoksessa yksityisten palveluntuottajien osuus kasvaa edelleen, joten uudet työpaikat syntyvät pääosin yrityksiin. Vuonna 2016 Lapissa teollisuuden liikevaihto laski ja kaikkien muiden toimialojen liikevaihto kasvoi ja henkilöstön kokonaismäärä hieman laski. Lapissa on vahva vientivetoinen suurteollisuus, joka mahdollistaa kasvua myös muulle yritystoiminnalle. Kasvavia aloja ovat kaivos- ja teollisuustoimialat sekä matkailu ja palvelut. Lyhyellä aikavälillä talouskehityksessä on paljon epävarmuustekijöitä. Pidemmällä aikavälillä kohti vuotta 2025 Lapin elinkeinoelämän ja talouden arvioidaan kehittyvän suotuisasti sekä Lapin että lähialueiden myönteisten näkymien johdosta.

Lapissa on vahva vientivetoinen perusteollisuus. Lapin vahvimmat erikoistumisalat suhteessa koko maan henkilöstömääräosuuksiin ovat kaivostoiminta ja metallien jalostus. Matkailuelinkeinon vahva asema näkyy seuraavaksi vahvimpien erikoistumisalojen, matkatoimistojen ja matkanjärjestäjien sekä majoitustoiminnan, lisäksi monilla muillakin matkailua palvelevilla henkilöstömäärältään pienemmillä toimialoilla kuten kulttuuriala. Lapin maakunta on myös erikoistunut metsätalouteen ja puunkorjuuseen. Biotalous on luonnonvara-alalla tuonut esiin uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia.

Matkailussa jatkuu positiivinen vahva kasvu ja se näkyy myös investointeina. Vuoden 2017 aikana matkailuun investoidaan arviolta 200 M€ arvosta. Matkailun menestys on luonut edellytyksiä myös kaupan kasvulle. Lapin matkailuyritykset toimivat kansainvälisillä markkinoilla ja ulkomaisten matkailijoiden osuus lisääntyy ja kasvaa. Lapissa on tehty pitkäjänteistä työtä päämarkkina-alueilla Isossa - Britanniassa, Keski - Euroopassa ja Aasian markkinoilla uusien asiakkuuksien löytämiseksi. Matkailukysyntä Lappiin kasvaa voimakkaasti erityisesti Kiinassa. Venäjän taloudellinen tilanne on vähentänyt venäläisten matkailukysyntää Lappiin ja matkailija määrissä ollaan kaukana huippuvuosista.

Lapin elinkeinorakenteen kehittymisen haasteita ovat väestön väheneminen ja ikääntyminen, korkea työttömyys, alueiden sisäinen eriytyminen ja kasvavat erot, kiristynyt kuntatalous, osaamisen kehittäminen sekä tarvittavan infran puute (logistiikka ja tietoliikenneyhteydet).

Työpaikkoja oli vuonna 2014 yhteensä noin 68 610. Lapin työpaikoista kaikkiaan 63 prosenttia on yksityissektorilla yrityksissä ja 37 prosenttia julkisella sektorilla (valtio, kunta). Lapin työpaikkarakente on vahvasti palvelupainotteinen. Työpaikkoja on eniten sosiaali- ja terveyspalveluissa, jotka ovat pääosin kuntasektorilla. Kauppa, julkiset ja yksityiset palvelut sekä matkailu työllistävät myös paljon Lapissa. Teollisuuden, rakentamisen ja kuljetusalan osuus Lapin työpaikoista on runsas viidennes. Pidemmän aikavälin kehityksessä elinkeinorakenteen muutos näkyy työpaikkojen lisääntymisenä yksityissektorilla. Julkisen palvelurakenteen muutos tulee vähentämään kunta- ja valtiosektorin työpaikkoja.

Vuonna 2016 henkilöstömäärän kehitys vaihteli eri toimialoilla. Henkilöstömäärä kasvoi matkailupalveluissa, kaupassa, liike-elämän palveluissa, majoitus- ja ravitsemistoiminnassa sekä rakentamisessa. Henkilöstömäärä laski vuoden aikana kuljetuksessa ja varastoinnissa, kaivostoiminnassa sekä teollisuudessa. Kuuden vuoden takaisesta henkilöstömäärä on kasvanut teollisuutta sekä kuljetusta ja varastointia lukuun ottamatta kaikilla päätoimialoilla.

Yritysrakenne ja yritysten kilpailukyky

Kansainvälisen talouden jatkuva ja nopea muutostila sekä innovatiivisuuden ja osaamisen vaatimukset asettavat edelleen haasteita Lapin yritysten toiminnalle, kasvulle ja kansainvälistymiselle. Luonnonraaka-aineiden merkitys kasvaa perustettavien uusien pk-yritysten myötä. Yritysten kilpailukykykehittämisen kannalta kumppanuudet globaalisti erityisesti pohjoisen parhaiden partnereiden kanssa innovaatiotoiminnassa, ali- ja osahankinnassa, tuotannossa, myynnissä ja markkinoinnissa sekä rahoituksessa ja pääomituksessa nousevat ratkaisevaan rooliin. Lappilaiset yritykset ovat saaneet uusia liiketoiminta-avauksia kansainvälisille markkinoille Aasiaan. Myös USA:n markkinat osoittavat hienoisia kasvun merkkejä. Etenkin matkailukohteena Lapin kiinnostavuus on kasvussa.

Lapin yritysten toimialarakenne on monipuolinen. Vuonna 2015 Lapissa oli 12 120 yritysten toimipaikkaa. Yritykset työllistävät lähes 37 790 htv. Lapissa mikroyritysten osuus (alle 5 työntekijää) on suuri, yli 80 % lappilaisista yrityksistä on mikroyrityksiä. Suurin osa yrityksistä on pieniä ja keskisuuria yrityksiä (työllistävät alle 250 työntekijää), suuret yritykset ovat pääosin ketjuyrityksiä tai suurempien yritysten omistamia toimipaikkoja.

Lapin merkittävimmät kansainväliset yritystoimijat ovat teollisuutta ja kaivostoimintaa edustavat yritykset, joiden tuotannosta suurin osa menee vientiin. Suurten yritysten alihankkijat ovat vasta

totuttelemassa maan rajojen ulkopuolelta tulevaan kilpailuun. Toisaalta Lapissa on joukko pieniä, erikoistuneita, huippuosaavia ja kansainvälisille markkinoille suuntautuneita yrityksiä, jotka ovat esikuvia uudentalaiselle yrityskulttuurille. Viimeisten vuosien aikana on saatu merkittäviä avauksia esimerkiksi ympäristöliiketoiminnan ja rakentamisen aloilla. Toimivien kaivosten vuosittaiset investoinnit ovat huomattavia lisäyksiä aluetalouden elinvoimaisuuteen. Myös kaivoshankkeissa on tapahtunut aktivoitumista.

Suurteollisuudessa on tehty yhtiökohtaisia järjestelyjä ja toimenpiteitä, jotka tukevat Lapin alueen yksiköiden kilpailukykyä. Metsä- ja terästeollisuusyksiköihin ja kaivostoimintaan on investoitu miljoonia euroja kapasiteetin kasvattamiseen. Nämä investoinnit tukevat alihankkijoiden toimintoja laajasti. Teollisuudessa eniten työllistäviä toimialoja ovat metallien jalostus, paperi- ja puuteollisuus, metallituotteiden ja koneiden valmistus sekä koneiden ja laitteiden huolto, korjaus ja asennus. Kaivos- ja suurteollisuuden vaikutuksesta Lappiin on kehittynyt osaava metallituotteiden valmistukseen ja teollisuuspalveluihin erikoistunut pk-yritysten joukko.

Matkailun toimiala on vahva ja se kasvaa kaikilla alueilla. Matkailu eri toimintoinen on merkittävä työllistäjä ja kasvusykäykset heijastuvat laajemmin. Esimerkiksi matkailuliitännäiset palvelu- ja hyvinvointialat kehittyvät positiivisesti. Kotimarkkinoille on syntynyt useita pieniä yrityksiä, jotka valmistavat luonnontuotteita ja hyödyntävät liiketoiminnassaan Lapin luonnosta saatavia raaka-aineita. Toiminta on vielä pienimuotoista, mutta selvästi kasvua. Liike-elämän palveluista kasvavia ja työllistäviä toimialoja ovat muun muassa henkilöstöpalvelut, insinööripalvelut ja niihin liittyvä tekninen konsultointi sekä kiinteistö- ja siivouspalvelut.

Lapin yritysten suhdannekuva oli vaihteleva vuonna 2016. Yritysten liikevaihdon kehitys kääntyi alkuvuoden notkahduksen jälkeen uudelleen kasvuun loppuvuodesta. Liikevaihto jäi hieman edellisvuotta alhaisemmaksi. Liikevaihto kasvoi alle 20 henkeä työllistävässä yrityksissä. Kaivostoiminta erottuu pitkän aikavälin kehityksessä muita toimialoja positiivisemmalla liikevaihto- ja henkilöstömäärän kehityksellä. Seuraavaksi tulee matkailu (majoitus- ja ravitsemistoiminta ja matkailupalvelut) ja rakentaminen. Kaupan liikevaihdon kehitys on kasvava ja koko maata positiivisempi matkailun heijastusvaikutusten myötä. Teollisuuden liikevaihdon kehitys on ollut heikoin. Suhdanekatsauksessa tarkastelluilla toimialoilla teollisuudessa ja kuljetuksessa ja varastoinnissa henkilöstömäärän kehitys on laskeva.

Kasvatvat alat vaikuttivat välillisesti myös muille aloille. Kaikkien toimialojen yhteenlaskettu liikevaihto oli vuonna 2016 viidenneksen korkeammalla tasolla kuin vuonna 2010. Suhteellisesti

eniten liikevaihto on kasvanut kaivostoiminnassa, liike-elämän palveluissa sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnassa.

Työllisyys

Elinkeinoelämän vilkastuminen näkyy Lapissa työvoiman kysynnässä. Työvoiman kysynnän paraneminen näkyy työvoimatutkimuksen luvuissa työllisten määrää selkeämmin työllisyysasteen nousuna. Työllisyyden kasvaessa työvoiman ulkopuolelta tapahtuu siirtymää työvoimaan. Työvoimatutkimuksen luvuin työllisiä oli vuonna 2016 Lapissa 75 600, työllisyysaste 65,3 % ja työttömyysaste 10,7 %. Työllisyysasteessa ero koko maahan oli 3,4 prosenttiyksikköä.

Työvoiman kysyntä näkyy vahvistuneena työttömyyden vähenemisenä. Viime vuonna työttömiä oli joka kuukausi vähemmän kuin vuotta aiemmin. Vuonna 2016 työttömiä oli keskimäärin 13 320, mikä on 590 (-4 %) vähemmän kuin edellisellä vuonna. Huhtikuussa 2017 työttömiä oli jo 1 550 vähemmän verrattuna vuodentakaiseen ja työttömyys on maaliskuusta alkaen alittanut myös neljän vuoden takaisen, vuoden 2013 luvun. Työttömyyden alenemisesta huolimatta työttömien määrä on edelleen korkea ja työttömyyden rakenteelliset ongelmat haastavia, mikä näkyy lisääntyvinä työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmina.

Myös aktivointiasteeseen laskettaviin palveluihin osallistuvien määrän kasvu tukee työttömyyden alenemista. Lisäys on kohdistunut erityisesti työllistymiseen kunnissa ja yksityissektorilla ja koulutukseen osallistuvien määrään. Vuoden alussa voimaan tulleilla työllistämistä koskevilla rahoitusmuutoksilla, joiden myötä palkkatuki ja starttiraha rahoitetaan osin tai kokonaan työttömyysetuudella, on tavoitteena lisätä mahdollisuuksia työttömien aktivointiin. Työnhakijoiden määräaikaishaastatteluilla tuetaan työllistymisen nopeutumista ja tehostetaan asiakkaiden ohjaamista avoimiin työpaikkoihin ja palveluihin, mikä osaltaan myös tukee työttömyyden alentamista.

Työttömyydet ovat pitkittyneet ja työttömistä lähes joka kolmas on ollut työttömänä yhdenjaksoisesti yli vuoden. Pitkäaikaistyöttömyyden kasvu on kuitenkin taittunut ja nuorten työttömyyden lisäksi pitkäaikaistyöttömyys on viime kuukausina vähentynyt jopa kokonaistyöttömyyttä enemmän. Työttömiä on eniten vanhimmissa ikäryhmissä. Työttömyyden väheneminen on kohdistunut kaikkiin ikäryhmiin. Vahvimmin työttömyys laskee ikäryhmissä 20-29 ja 45-54-vuotiaat.

Ulkomaalaisten työttömyys on laskenut Lapin kokonaistyöttömyyttä enemmän. Silti ulkomaalaisten työttömien osuus työvoimasta on edelleen koko työttömyyteen verrattuna lähes kaksinkertainen. Maahanmuuttajien kotouttamistoimista johtuen ulkomaalaisten aktivointiaste on selkeästi keskimääräistä korkeampi.

Työmarkkinoiden toimivuus ja osaavan työvoiman saatavuus
Työvoiman kysyntä on elpynyt ja työvoimaa rekrytoidaan huomattava määrä vuosittain. Työvoiman kysynnässä näkyy kokonaan uusien työpaikkojen, työvoiman eläköitymisen ja vaihtuvuuden lisäksi Lapissa kausiluontoiset työvoimatarpeet. Kaikki työvoiman kysyntä ei näy TE-toimistoon ilmoitettuina työpaikkoina, mutta ne antavat kuvaa työvoiman kysynnän kehityksestä ja kohdentumisesta. Työvoiman kysynnän vilkastuminen on näkynyt jo kolmena perättäisenä vuonna TE-toimistoon ilmoitettujen avointen työpaikkojen lisääntymisenä. Viime vuonna Lapissa oli avoinna yli 17 700 TE-toimistoon ilmoitettua työpaikkaa. Eniten lisääntyivät työn kestoltaan yli vuoden ja 3-6 kuukautta kestävät työpaikat. Työpaikkatarjonnassa näkyy vahvasti myyntityö, matkailualan sekä hoivapalvelun ja terveydenhuollon tehtävät. Kesäaikana sijaisuuksien lisäksi on tarjolla kausiluontoisia työmahdollisuuksia maa-, metsä- ja puutarhataloudessa.

Kysynnän kasvu kohdistuu yrityksiin ja kaiken kaikkiaan yksityissektorin työpaikkojen osuus Lapin työpaikoista on ollut jo vuosia kasvussa. Julkisella sektorin työpaikoista erityisesti valtion työpaikat ovat vähentyneet. Kuntasektorilla työvoiman kysyntää on eniten sosiaali-, terveys- ja opetusallalla. Henkilöstöpalveluyrityksiä käytetään sesonki-, tilapäis- ja sijaistyövoimatarpeissa yhä enemmän.

Työvoiman saatavuus ja sen vaikeutuminen nousee esille niin julkisessa keskusteluissa kuin erilaisissa selvityksissä ja barometreissa. Työmarkkinoiden toimivuuden ongelmat näkyvät sekä ammatillisena että alueellisena työvoiman tarjonnan ja kysynnän kohtaamattomuutena. Tietyissä ammateissa on työvoiman ylitarjontaa ja toisaalta tietyissä ammateissa on pulaa työnhakijoista. Joissakin ammateissa on Lapissa työttömyydestä huolimatta rekrytointiongelmia. Työpaikkojen osaamisvaateet ovat kasvaneet ja työvoiman koulutustason noususta huolimatta työnhakijoiden osaaminen ei aina vastaa työpaikkojen vaatimuksia. Lisäksi voi olla kyse siitä, että työvoiman kysyntää on eri puolella Lappia kuin työnhakijoita. Näin on esimerkiksi matkailualan tehtävissä. Erityisesti sesonkiluontoisissa tehtävissä työvoiman saatavuusongelmat liittyvät osin myös työn luonteeseen liittyviin syihin, joita ovat muun muassa työn osa-aikaisuus, sijainti ja palkkaus.

Matkailun työvoiman saatavuushaasteet ovat lisääntyneet Lapin matkailun kasvun ja kasvunäkymien myötä. Kieli- ja ammattitaitoisen sesonkityövoiman saatavuus on vaikeutunut. Osaamisen lisäksi asenne ja alalle soveltuvuus korostuu rekrytoinnissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon työvoiman kysyntä on jatkuvaa, mikä heijastuu myös useissa alan ammateissa

työvoimapulana. Vaikka työvoiman kysyntä on vilkastunut ja lisääntymässä rakennusalalla, työttömiä on edelleen paljon. Toisaalta rakennusala on yksi niistä aloista, joilla työvoiman saatavuus on vaikeutunut ja ammattitaitoisesta kokeneesta työvoimasta jopa pulaa. Lapin erikoishaasteena on saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuus.

Koulutuksen suuntaamisessa korostuu työvoimatarpeiden lisäksi tieto työvoimalta edellytettävästä osaamisesta. Alueen oppilaitokset kartoittavat yritysten ja organisaatioiden osaamistarpeita ja rekrytointitarpeita. Kartoitusten tulokset palvelevat ao. yritysten ja organisaatioiden työvoiman osaamisen kehittämisen lisäksi nuorisoasteen ja aikuiskoulutuksen kehittämistä ja suuntaamista. Tähän mennessä on laajamittaisesti kartoitettu julkista terveydenhuoltoa, teollisuuspalveluyrityksiä, matkailukeskuksia ja rakennusala. Lapin oppilaitokset huomioivat kehittyvien alojen (biotalous) kehitysnäkymät ja mahdollisuudet kehittämistoiminnassa ja koulutusten sisällöissä. Alan kehitysnäkymät heijastuvat myös kiinnostukseen alan koulutukseen eri koulutusasteilla.

Oppisopimus- ja yhteishankintakoulutuksilla tuetaan työssä olevien osaamisen kehittymistä työelämän muutostilanteissa ja edistetään työnhakijoiden työllistymistä yritysten laajentumistilanteissa.

Koulutuksen saatavuus ja osaamisen kehittäminen

Koulutuksen saavutettavuus on pysynyt Lapissa olosuhteisiin nähden kohtalaisen hyvänä. Nuorten määrän väheneminen uhkaa kuitenkin pienten lukioiden olemassaoloa. Tulevat koulutusleikkaukset heikentävät Lapin koulutustarjontaa ja vaikeuttavat osaavan työvoiman saatavuutta. Lapissa annettiin syksyllä 2016 perusopetusta 100 peruskoulussa ja lukiokoulutusta 21 lukiossa. Ammatillista peruskoulutusta antaa seitsemän koulutuksen järjestäjää eri puolilla maakuntaa, suurimpina Rovaniemen koulutuskuntayhtymä, Kemi-Tornion koulutuskuntayhtymä Lappia sekä Saamelaisalueen koulutuskeskus.

Koulutuksen saavutettavuus on Lapissa kohtalainen. Lapin peruskoululaisista 76 prosentilla oli syksyllä 2015 koulumatkaa enintään viisi kilometriä. Koulukuljetusmatkat ovat kuitenkin keskimäärin pidentyneet. Lukiokoulutusta on tarjolla Pelkosenniemeä lukuun ottamatta jokaisessa kunnassa. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetuspaikka puuttuu 11 kunnasta. Neljässä kunnassa on tarjolla vain yhden ammatillisen koulutusalan koulutusta. Kolmen koulutusalan saavutettavuudessa ylletään Manner-Suomen tasolle ainoastaan Lapin kaupungeissa ja kahdessa kunnassa.

Toisen asteen koulutukseen hakeutumisaktiivisuus on Lapissa erittäin hyvä. Lähes kaikki perusopetuksen hakuvuonna päättäneistä 1 927 nuoresta hakivat välittömästi toisen asteen koulutukseen, ainoastaan 24 nuorta ei hakenut yhteishaussa. 1 903 ensisijaisesta hakijasta 44 prosenttia aloitti opiskelun lukiossa, 46 prosenttia ammatillisessa koulutuksessa ja 10 prosenttia jäi ilman toisen asteen tutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa. Kaikkiaan 650:llä toisen asteen opiskelijalla oli syksyllä 2015 tavoitteena kaksoistutkinnon suorittaminen. Yhteishaun uusien opiskelijaksi ottamisen perusteiden soveltamisen seurauksena vuonna 2016 perusopetuksen päättäneistä kevään yhteishaun ensisijaisista hakijoista sijoittui toiselle asteelle 93 prosenttia ja aiemmin perusopetuksen päättäneistä 51 prosenttia. Ammatillisessa koulutuksessa aloittaneista lähes kolme neljäsosaa oli perusopetuksen hakuvuonna päättäneitä, kun heitä vuonna 2013 oli alle puolet.

Hakuvuonna perusopetuksen päättäneistä yhteishaussa hakeneista nuorista jäi Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen mukaan kymmenesosa eli 196 nuorta ilman toisen asteen tutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa. Lapin aluehallintoviraston oman seurannan mukaan nämä nuoret jatkoivat joko peruskoulun lisäopetusluokalla, kansanopistossa, vammaisten valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa tai oppisopimuskoulutuksessa ja kokonaan vaille koulutuspaikkaa jäi vain viisi nuorta. Ammattikorkeakoulujen koulutustarjonta on vastannut sekä määrältään että koulutusaloiltaan varsin hyvin maakunnan tarpeita. Lapin yliopisto vastaa koulutustarjonnallaan paitsi maakunnan tarpeisiin myös laajasti koko maan tarpeisiin erityisesti oikeustieteiden ja taiteiden aloilla. Lapin yliopiston ja ammattikorkeakoulun vireillä oleva yhdistyminen varmistaa korkea-asteen koulutuksen säilymistä Lapissa.

Opettajatilanne Lapissa on myös varsin hyvä. Erityisen hyvä tilanne on niiden opettajien osalta, joita koulutetaan Lapissa. Aluehallintoviraston seurannan mukaan peruskoulun ja lukion päätoimisista opettajista epäpätevien opettajien osuus on alle viisi prosenttia. Luokanopettajista lähes 99 % on päteviä. Erityisopetuksen opettajatilanne on parantunut aikaisempiin vuosiin verrattuna. Myös ammatillisten oppilaitosten opettajatilanne on parantunut ja päätoimisista opettajista päteviä on 95 %.

Innovaatioympäristöt ja oppilaitosten kehittymiskyky

Lapin innovaatioympäristöjen kehitysnäkymät ja usko tulevaisuuteen ovat pysyneet suhteellisen vakaina. Julkisen sektorin säästötoimenpiteet heijastuvat edelleen varovaisuutena maakunnan innovaatorakenteisiin panostamisessa. Yritysten osallistuminen tutkimusprojekteihin on lisääntymässä.

Kasvuyritysympäristöjen ja pk-yritysten kasvuun ja kansainvälistymiseen tähtäävien valmiuksien kehittäminen on käynnistynyt jo muutamia vuosia sitten ja se jatkuu yhä. Rahoitusinstrumentit painottavat viennin kasvua ja kansainvälisiä markkinoita. Maakuntaan kohdistuneet investoinnit ja rahoitus eivät edelleenkään ole kasvaneet odotusten mukaisesti. Yritysten viennin, kasvuhallun ja kansainvälisyyden edistäminen vaatii edelleen erityishuomiota. Uusien liikeideoiden syntyminen on elinkeinorakenteen kehittymisen edellytys.

Osaamiskeskusohjelman, Tekelin ja Sekesin sekä erityisesti Tekesin Pre-Startin (entinen Tuoteväylä) tarjoamat palvelut ovat merkittävä osa innovaatiotoimintaa, mutta maakunnallinen innovaatiotoimintaan keskittynyt tukipalvelurakenne puuttuu edelleen. Lapissa on erinomaisesti toimiva seudullisten yrityspalvelujen verkosto, jonka toimintaan ovat sitoutuneet sekä toimijaorganisaatioiden johto että yrityspalveluja tuottava henkilöstö.

Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu ovat panostaneet alueellisen innovaatioympäristön kehittämiseen uudistamalla koulutusta ja oppimisympäristöjä, parantamalla elinkeino- ja työelämäyhteyksiään ja koulutuksen työelämävastaavuutta sekä muodostamalla Lapin korkeakoulukonsernin, LUC:n.

Alueen sektoritutkimuslaitosten, yliopiston ja ammattikorkeakoulun yhteistyön lisäämiselle sekä näiden ja elinkeinoelämän yhteistyölle on yhä kasvavaa tarvetta. Tällä yhteistyöllä saataisiin alueen tutkimus- ja kehittämispotentiaalia kasvatettua ja samalla luotaisiin edellytyksiä tutkimuksen ja osaamisen kansainvälistymiselle. Globaalissa taloudessa alueiden menestymisen turvaajana on laadukas ja kansainvälinen tutkimus- ja kehittämistoiminta.

Lapin korkeakouluille ja sektoritutkimuslaitoksille on muodostunut tunnustettuja profiileja ja niistä useimmat toimivat säännöllisessä yhteistyössä yritysten kanssa. Korkeakoulut ja tutkimuslaitokset ovat verkottuneet kansainvälisesti. Yleisten edellytysten rakentaminen innovaatioympäristöille on hyvässä vaiheessa. Niihin on koottu asiantuntijaverkoston, rakennettu tietovirtoja sekä toteutettu julkisen ja yksityisen yhteisiä toimenpiteitä. Tutkimuslaitokset tarjoavat myös koulutuksessa työelämäyhteistyökumppaneina, joissa opiskelijat voivat osallistua tutkimusprosessien läpivienteihin.

Innovaatioympäristöä kehitetään ja korkeakoulujen voimavaroja yhdistetään kansainvälisesti Arktisen yliopiston temaattisten verkostojen kanssa. Kansallisesti osaamista luodaan yhteistyössä muiden kotimaisten korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa. Alueellisesti osaamisen kasvattamisessa painotetaan yhteistyötä korkeakoulukonsernin puitteissa.

Yliopiston, ammattikorkeakoulun, sektoritutkimuslaitosten sekä toisen asteen ammatillisten oppilaitosten yhteistyönä kootaan arktisen erikoistumisen klusterin puitteissa tutkimus-, kehittämis-, innovaatio- ja oppimisympäristöt yhtenäiseksi verkostoksi. Verkoston sisällä ympäristöjen yhteiskäyttöä tehostetaan sekä tarjotaan yhteisesti monipuolisempia kehittämisspalveluja yrityksille ja julkisille organisaatioille. Kehittämisympäristöistä rakentuu klustereille kansainväliset ja monitieteiset toimintaympäristöt.

Toisen asteen ammatilliset oppilaitokset edistävät työelämän kehittämistä. Osaamiskartoitusten pohjalta edistetään työelämän tuottavuutta, kehittämistä sekä työelämän laatua. Barentsin alueen ja muulla kansainvälisellä kumppanuudella monipuolistetaan osaamista ja vastataan elinkeinoelämän tarpeisiin.

Tutkimus- ja kehitystoiminta

Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu, toteuttavat tutkimus- ja kehitystoiminnassaan yhteistä Lapin korkeakoulukonsernin innovaatio-ohjelmaa 2014 - 2020. Nykyisellä rahoitusohjelmakaudella Lapin korkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan kansainvälistyminen tulee vahvistumaan ja alueen ulkopuolelta hankitun rahoituksen merkitys korostumaan. Yhteistyötä alueen eri tutkimus- ja kehitystoimijoiden välillä tiivistetään entisestään.

Lapin arktisen erikoistumisen ohjelman toteuttamiseksi sekä tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan vahvistamiseksi Lappiin on perustettu viisi arktista älykkäästi erikoistunutta klusteria, jotka muodostuvat Lapin korkeakouluista, tutkimuslaitoksista, yrityksistä, elinkeinoelämän tukipalveluista, rahoittajista sekä muista alueen toimijoista. Klusterit ovat:

- Arktisen teollisuuden ja kiertotalouden klusteri
- Arktinen älykäs maaseutuverkosto
- Arktinen turvallisuusklusteri
- Arktiset kehittämisympäristöt klusteri
- Arktinen muotoiluklusteri.

Lisäksi hyvinvointialoille muun muassa sosiaali- ja terveysalan uudistuksen kehittämisen tueksi käynnistetään hyvinvointiklusteria.

Lapin korkeakoulukonserni

Lapin korkeakoulukonsernin innovaatio-ohjelma 2014 - 2020 on Lapin yliopiston ja Lapin ammattikorkeakoulun yhteinen ohjelmakokonaisuus, jolla jatketaan vuonna 2009 aloitettua

suunnitelmallista tutkimus- ja kehitystyötä. Ohjelman keskeinen tavoite on edistää maakunnallisen innovaatioverkoston rakentamista ja vahvistaa korkeakoulujen roolia alueen elinkeinoelämän ja julkisen sektorin kehittämisessä yhteistyössä alueen muiden tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden kanssa.

Innovaatio-ohjelmassa on kaksi teemaa: arktinen ympäristö, luonnonvarat ja kilpailukyky sekä pohjoisen yhteiskunnan muutos ja hyvinvointi. Ohjelmaa toteutetaan teemakohtaisten pilottien avulla. Pilottiteemat ovat:

- Arktinen muotoilu
- Kestävä hyvinvointi, yhdenvertaisuus ja esteetön vieraanvaraisuus
- Kierrätystalous ja sivuvirrat
- Turvallisuus
- Maakunnan kansainvälisen rahoitusosaamisen vahvistaminen

Kansainvälistyminen ja kansainvälisen toiminnan edistäminen on uusi osa Lapin korkeakoulukonsernin innovaatio-ohjelman toteutusta, jota ohjaa erillinen kansainvälisen toiminnan suunnitelma. Toimintasuunnitelman mukaisesti rakennetaan tiekarttaa kohti kansainvälisempää korkeakoulukonsernia valituilla innovaatio-ohjelman vahvuus- ja kehittämisalueilla. Innovaatio-ohjelman kansainvälisen toiminnan keskeisenä tavoitteena on löytää kansainvälisiä kumppaneita ja verkostoja, joiden avulla tehdään laajempaa kansainvälistä yhteistyötä tutkimus-, kehitys- ja innovaatorahoituksen mahdollistamiseksi. Pyrkimyksenä on myös edistää alueen yritysten ja muiden sidosryhmäorganisaatioiden pääsyä kansainvälisiin verkostoihin ja hankkeisiin.

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto on kansainvälisesti selkeästi profiloitunut ja tunnustettu arktinen ja pohjoinen tiede- ja taideyliopisto. Lapin yliopiston tutkimus ja tutkimukseen perustuva opetus kohdistuvat pohjoisten alueiden yhteiskuntiin, ympäristöön sekä näiden vuorovaikutukseen. Yliopiston tutkimus ja taiteellinen toiminta on profiili- ja painoaloillaan alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti korkeatasoista ja vaikuttavaa.

Yliopistolla on neljä strategista painoalaa. Kestävä kehitys, oikeus ja oikeudenmukaisuus - painoalan tutkimuksessa eritellään eri toimijaryhmien intressejä suhteessa toimintaympäristön ehtoihin ja sääntelyyn. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa tulevaisuuden vaihtoehtoista kestävän kulttuurisen, sosiaalisen, taloudellisen, ja ekologisen kehityksen näkökulmista

arktisessa ja pohjoisessa toimintaympäristössä. Erityisinä tutkimuskohteina ovat alkuperäiskansoihin liittyvät teemat.

Pohjoinen hyvinvointi, koulutus ja työ -painoalassa lähtökohtana on arktisen alueen muutos, joka vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin, yhteiskuntarakenteisiin ja muuttoliikkeeseen. Tutkimuksessa huomiota kiinnitetään pohjoiselle alueelle ominaisiin sosiaalisiin, taloudellisiin, poliittisiin ja koulutuksellisiin hyvinvointia heikentäviin ja edistäviin tekijöihin. Yliopisto rakentaa monitieteistä muutoksen tutkimusta ja kouluttaa muuttuvan työn asiantuntijoita.

Vastuullinen matkailu -painoalassa korostuvat paikallisen elämänmuodon, maiseman ja rakennetun ympäristön yhdistyminen matkailuelinkeinon kehittämiseen. Matkailun monitieteinen tutkimus kohdistuu etenkin vieraanvaraisuuden politiikkaan, matkailupalveluiden muotoilemiseen ja tulevaisuuden matkailuympäristöjen suunnittelemiseen. Tutkimus tarjoaa ymmärtämisen ja kehittämisen välineitä matkailuun liittyvään yhdyskuntasuunnitteluun ja matkailun toimialoille.

Kulttuurilähtöinen palvelumuotoilu -alueella hyödynnetään taiteen ja tieteen vuorovaikutusta matkailun, teollisten tuotteiden, sähköisten palveluiden, hyvinvointipalveluiden sekä esteettömien ja turvallisten ympäristöjen kehittämisessä. Palvelumuotoilun tutkijana ja kouluttajana yliopisto luo edellytyksiä julkisten palvelujen, oppilaitosten ja yksityisen sektorin kilpailukykyiselle ja kestäväälle palvelutuotannolle monikulttuurisessa ympäristössä.

Lapin yliopiston Arktisen keskuksen globaalimuutoksen tutkimusryhmän aiheita ovat erityisesti ekologia ja ympäristön muutokset. Kestävän kehityksen ryhmä tutkii yhteiskuntien ja yhteisöjen sopeutumista muutoksiin ja pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti on erikoistunut ihmisoikeuksiin ja ympäristökysymyksiin. Arktisessa keskuksessa valmistellaan EU:n arktista informaatiokeskusta, jossa ovat mukana arktisen alueen keskeisimmät tutkimuslaitokset ja yliopistot. Parhaillaan Lapin yliopisto on vahvistamassa saamentutkimuksen osaamistaan varsinkin yhteiskuntatieteellisellä ja oikeustieteellisellä alalla.

Yliopiston kansainvälisten tutkimusverkostojen ja etenkin Arktisen yliopiston (UArctic) yhteistyö vahvistavat yliopiston osaamista ja merkittävyyttä arktisen osaamisen kysymyksissä. Verkosto on sadan arktisen tutkimus- ja koulutusinstituution yhteistyöelin, joka tukee arktisten ja monitieteisten tutkimusorganisaatioiden yhteistyötä järjestämällä myös arktiseen keskittyviä koulutusohjelmia. UArctic-verkoston hallinnollinen johto ja koordinaatiosta vastaava toimisto sijaitsee Lapin yliopistossa.

Arktista olosuhdeosaamistaan Lapin yliopisto edistää perustamalla arktisen muotoilun osaamiskeskuksen. Arktisen muotoilun osaamiskeskuksessa kohtaavat tiede, taide ja yritykset. Yhteistyön tuloksena syntyy innovaatioita. Tavoitteena on uudistaa ja kohdentaa tiedekunnan tutkimustoimintaa sekä siihen liittyviä toimintaympäristöjä ja toimintamalleja yhdessä alueellisen elinkeinoelämän ja kehitysorganisaatioiden kanssa siten, että kokonaisuus palvelisi entistä paremmin aluetta ja sen elinkeinoelämää. Osaamiskeskuksella on vahva kansallinen ja kansainvälinen verkosto. Pohjoisuuteen ja arktisuuteen profiloitunut muotoilun osaamiskeskus tukee Lapin älykästä erikoistumista.

Lapin ammattikorkeakoulu

Lapin ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystoiminta on kansallisesti merkittävää niin volyymeiltään kuin vaikuttavuudeltaankin. Lapin ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystoimintaa ohjaa Lapin ammattikorkeakoulun strategia ja Lapin korkeakoulujen innovaatio-ohjelma 2014 - 2020. Painoaloillaan ammattikorkeakoulu tähtää arktisen osaamisen edelläkävijäksi sekä kansainvälisesti arvostetuksi kouluttajaksi, kehittäjäksi ja kumppaniksi. Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnallaan Lapin ammattikorkeakoulu pyrkii liiketoiminnan ja yrittäjyyden vahvistamiseen sekä alueen julkisen sektorin toiminnan tehostamiseen. Erityisenä painopisteenä on kansainvälinen tutkimus- ja kehitysyhteistyö.

Lapin ammattikorkeakoulun strategisia painoaloja on viisi:

Arktinen yhteistyö ja rajaosaaminen: Lapin AMK tekee yhteistyötä naapureidensa kanssa ja etsii kumppanuuksia globaalisti. Lähikansainvälistyminen, rajaesteiden madaltaminen, pk-sektorin pääsy Barentsin suurhankkeisiin, pohjoisen alueen yhteiset haasteet kuten nuorten poismuutto ja rajan yli tapahtuva julkisten palveluiden yhteistyö ovat esimerkkejä rajaosaamisesta, jonka kehittämiseen Lapin AMK panostaa.

Luonnonvarojen älykkään käytön edistäminen: Pohjoisen luonto ja runsaat luonnonvarat ovat globaalin mielenkiinnon kohteena. Koskemattoman luonnon matkailu- ja virkistysarvo on kiistaton. Luonnon antimilla ja niiden jalostamisella on kasvava merkitys elinkeinoelämälle. Runsaat metsä- ja mineraalivarat houkuttelevat globaaleja toimijoita. Erilaisten intressien yhteensovittaminen, luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen, jatkojalostuksen edistäminen sekä alaa palvelevan toiminnan kehittäminen Lapissa edellyttävät älykkäitä tulevaisuuden ratkaisuja.

Etäisyyksien hallinta: Pohjoisen pitkät etäisyydet ovat haaste niin yksilön arjelle kuin elinkeinojen harjoittamisellekin. Logistiikan osaamisen ja kehittämisen lisäksi erilaisten tieto- ja viestintäteknologisten ratkaisujen ja toimintatapojen kehittämisellä on merkittävä rooli

saavutettavuuden parantamisessa. Lapin AMK jatkaa vahvaa etäoppimisen kehittämistä ja panostaa teollisuuden, liiketalouden ja hyvinvoinnin etäpalveluiden, etäterveydenhuollon, liikkuvien palveluiden ja esteettömyyden kehittämiseen.

Turvallisuusosaaminen: Turvallisuus on keskeinen osa kaikkea vastuullista toimintaa. Kokonaisvaltainen turvallisuuden hallinta, johtaminen ja yhteistyö ottavat huomioon ihmisten henkilökohtaisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin sekä yritysten häiriöttömän toiminnan. Lapin AMK rakentaa kansallisesti ja kansainvälisesti vahvaa turvallisuusosaamista. Monialaisella turvallisuusosaamisella tuetaan ihmisten, toimintaympäristöjen ja elinkeinojen turvallisuutta sekä edistetään alueen toimijoiden ja elinkeinoelämän kansainvälistymistä ja kilpailukykyä.

Palveluliiketoiminta ja yrittäjyys: Yritysten syntyminen, kasvu ja kansainvälistyminen ovat Lapin elinehto. Lapin AMK kiinnittää erityishuomiota yrittäjyyden ja yritysten kehittämiseen. Yritysten tarpeisiin vastataan tuotteistetuilla koulutus-, tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopalveluilla.

Tutkimuslaitokset

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, Metsäntutkimuslaitos, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos sekä maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen tilastotehtävät sulautuivat yhteen **Luonnonvarakeskukseksi** 1.1.2015. Luonnonvarakeskus (Luke) on tutkimus- ja asiantuntijaorganisaatio, joka tuottaa tietoon perustuvia ratkaisumalleja ja palveluita asiakkailleen, avaa mahdollisuuksia uusiutuviin luonnonvaroihin perustuvalla elinkeinotoiminnalla sekä tukee yhteiskunnan päätöksentekoa. Luonnonvarakeskuksen strategiset tavoitteet ovat tuottaa uusia biopohjaisia tuotteita ja saada aikaan niistä uutta liiketoimintaa, lisätä tuottavuutta tuomalla biotalouteen digitaalisia ratkaisuja, kannattavaa ruoantuotantoa terveellisesti ja tuoda elinvoimaa alueille kiertotaloudesta sekä luoda hyvinvointia luonnon aineettomista arvoista. Luonnonvarakeskus on vahva alueellinen toimija, jolla on toimipaikkoja ympäri Suomea. Lukessa työskentelee 1300 henkilöä, joiden osaaminen on laajasti käytettävissä alueen biotalouden ja elinkeinotoiminnan kehittämiseksi.

Geologian tutkimuskeskus (GTK) on mineraalivarojen arvioinnin, tutkimuksen ja kestävän käytön eurooppalainen huipputoimija, jonka tehtävänä on tuottaa elinkeinoelämän ja yhteiskunnan tarvitsemaa geologista tietoa, jolla edistetään maankamaraan ja sen luonnonvarojen hallittua ja kestävää käyttöä. GTK Pohjois-Suomen yksikössä on erikoistuttu kaivosteollisuutta palvelemaan toimintaan.

Suomen ympäristökeskus (SYKE) tuottaa monitieteistä ympäristötutkimusta Lapin alueelta. Lisäksi ELY ja AVI viranomais tehtävien lisäksi tuottavat merkittävää tietoa Lapin ympäristön tilasta. Lapin alueella toimii myös muita merkittävinä tutkimuslaitoksia, joista tärkeimpänä

Sodankylän observatorio ja Lapin ilmatieteellinen tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston Kilpisjärven biologinen asema, Turun yliopiston Lapin tutkimuslaitos Kevo.

Luonnonvarojen kestävä käyttö

Luonnonsuojelualueet painottuvat Ylä- ja Tunturi-Lappiin. Lapin monipuolisiin luonnonvaroihin kohdistuu kasvavaa kiinnostusta. Luonnonvarojen kestävä käytön turvaaminen edellyttää kuitenkin, että jo hankkeiden suunnitteluvaiheessa huomioidaan luonnonvarojen käytön ja luonnonsuojelun eri näkökulmat sekä panostetaan riittävästi niiden yhteensovittamiseen. Lapin metsien puuvarat kasvavat yhä, mikä mahdollistaa puuraaka-aineen käytön merkittävän tehostamisen. Lapin luonnontilaiset ja erämaiset vesistöt ja Suomen viimeiset rakentamattomat lohioet luovat merkittävää lisäarvoa matkailulle ja virkistyskalastukselle.

Luonnonsuojelualueiden toteutus on tärkeä työkalu luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisessä ja köyhtymisen pysäyttämisessä. Lapissa luonnonsuojelualueita on yhteensä noin 1 554 000 hehtaaria (maa- ja vesialueet). Luonnonsuojelualueet painottuvat Ylä- ja Tunturi-Lappiin, joissa sijaitsevat valtion maiden laajat kansallis- ja luonnonpuistot sekä erämaa-alueet. Kittilässä, Sodankylässä ja Koillis-Lapissa suojelualueita on varsin edustavasti. Sen sijaan muualla Keski-Lapissa ja etenkin Etelä-Lapissa suojelun osuus pinta-alasta jää vähäiseksi. Valtio panostaa näiden alueiden suojeluasteen nostamiseen Metso-ohjelmalla vapaaehtoisen suojelun keinoin (Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma) sekä soidensuojelun täydennysohjelmalla.

Lapissa muun muassa matkailurakentaminen, malminetsintä ja kaivostoiminta, tie- ja rautatiehankkeet sekä turvetuotanto ovat hankkeita, joiden yhteensovittaminen luonnon monimuotoisuuden suojelun kanssa on vaativaa. Erilaisten suurten hankkeiden YVA -menettelyssä sekä maakuntakaavan, yleiskaavan ja asemakaavan laadinnassa tunnistetaan ja otetaan kaavavarauksena huomioon luonnon monimuotoisuuden turvaamisen kannalta tärkeät luontokohteet.

Lapissa on puuntuotantoon käytettävää metsätalousmaata noin 5,9 miljoonaa hehtaaria, josta muusta Suomesta poiketen valtio omistaa suurimman osan eli noin 55 %. Valtakunnan metsien inventoinnin mukaan puuston tilavuus Lapissa oli vuonna 2008 262 miljoonaa kuutiometriä ja vuotuinen kasvu keskimäärin 11,4 miljoonaa kuutiometriä. Puuston kokonaispoistuma (hakkuut, hukkapuu ja luontaisesti kuollut metsään jäävä puu) vaihtelee vuosittain lähinnä puun hintakehitystä seurailevien hakkuiden vaihteluiden vuoksi. Vuosina 2006-2010 kokonaispoistuma Lapin metsistä oli keskimäärin 5,6 miljoonaa kuutiometriä/vuosi. Vuosittaisen puuston kasvun ja poistuman suhde kertoo, että metsien hakkuut Lapissa ovat puuntuotannollisesta näkökulmasta

kestävällä pohjalla. Hakkuita olisi mahdollista lisätä nykyisestään, varsinkin kun Lapin metsien laaja nuori puusto on kasvamassa harvennusvaiheeseen.

Lapin riistakanta sekä kalavedet ja kalakannat ovat erittäin monipuoliset. Virtavesien määrä maakunnassa on poikkeuksellisen suuri. Lapissa sijaitsevat Suomen viimeiset rakentamattomat lohijoet: Tenojoki, Näätämönjoki, Tornionjoki ja Simojoki. Kemijoen vesistössä sijaitsevat Itämeren alueen merkittävimmät käyttämättömät vaelluskalojen poikastuotantoalueet. Valtioneuvoston hyväksymän kalatiestrategian tavoitteiden mukaisesti on tarkoitus kalateiden avulla palauttaa lohen ja meritaimenen luontainen lisääntyminen Ounasjoen, Ylä-Kemijoen ja Raudanjoen vesistöjen laajoille lisääntymis- ja poikastuotantoalueille.

Lapin järvien kalavarat ovat vajaasti hyödynnetyt. Kaupallista kalastusta on lähinnä Inarinjärvellä, Lokan ja Porttipahdan tekoaltailla, Posion ja Länsi-Lapin järvissä sekä meren rannikolla. Kaupallista kalastusta, vesiviljelyä sekä kalan jalostusta ja kauppaa edistetään Euroopan meri- ja kalatalousrahaston (EMKR) Suomen toimintaohjelman avulla. Toimintaohjelman tavoitteena on luoda kalataloudelle kilpailukykyinen toimintaympäristö, joka kannustaa ja mahdollistaa alan arvoketjun kestävä kasvun ja uudistumisen. Ohjelman mukaisilla toimenpiteillä poistetaan alan kehittymisen esteitä, parannetaan yritysten kilpailukykyä ja edistetään uuden liiketoiminnan syntymistä.

Kuntatalous

Kuntataloutta on leimannut viime vuodet jatkuva kireys, mihin ovat vaikuttaneet heikko suhdannetilanne ja verotulojen hidastunut kasvu, valtiontalouden tervehdyttämistoimenpiteet, kuntien tehtävien ja velvoitteiden lisääminen, palveluiden kysynnän kasvu, muuttoliike sekä ikääntymiskustannusten asteittainen nousu. Edellisen hallituskauden aikana tehdyt päätökset alentavat osittain valtionosuusrahoituksen tasoa vielä hallituskauden aikana, tällä on merkittäviä negatiivisia vaikutuksia Lapin kaltaiselle harvaan asutulle alueelle. Kunnat ovat jatkaneet toimintojensa sopeuttamista vähentämällä muun muassa henkilöstömenoja.

Lapissa kunnallisveroprosenttia korotti vuodelle 2017 kaikkiaan kolme kuntaa (edellisvuonna kuusi kuntaa). Koko maan tasolla kunnallisveroprosenttiaan korottavia kuntia oli edellisvuoden tapaan vähän, 47 kuntaa, kun vuonna 2015 korottajia oli 98. Lapissa korkein kunnallisveroprosentti on Simossa ja Pelkosenniemellä, 22,00 prosenttia ja alhaisin Inarissa 19,00 prosenttia. Valtakunnallisesti korkein kunnallisveroprosentti on ensi vuonna Savonlinnassa ja Jämijärvellä, 22,50 prosenttia, ja alhaisin Jomalassa, 16,50 prosenttia. Lapin keskimääräinen

kunnallisveroprosentti on 20,83, jossa korotusta 0,07 edellisvuoteen nähden. Koko maassa keskimääräinen kunnallisveroprosentti vuonna 2017 on 19,91 (+0,05).

Lapissa kuntien talous on hieman positiivisempi edellisvuoteen nähden, kuudella Lapin kunnista tilikauden tulos oli miinusmerkkinen (kolme vähemmän kuin edellisvuonna). Ennakollisten tilinpäätösten mukaan Lapin kuntien henkilöstökulut laskivat viime vuonna 15 miljoonaa euroa ja palvelujen ostot kasvoivat 9,8 miljoonaa euroa. Lapin kuntien toimintakulut laskivat kymmenen miljoonaa euroa ja toimintatuotot laskivat 6,5 miljoonaa euroa. Lapin kuntien verotulot kasvoivat 11 miljoonaa euroa.

Kansainvälisyys

Alueen taloudellinen potentiaali kuten energiavarat ja mahdollisesti avautuvat uudet kuljetusreitit korostavat sen strategista merkitystä. Globaalin talouden painopisteen siirtyminen Aasiaan muuttaa alueen asemaa. Yhä useampien maiden kiinnostuksen kasvu liittyy Arktisella alueella avautuviin mahdollisuuksiin ja alueen kasvavaan merkitykseen. Lapin edistyksellinen älykkään erikoistumisen strategian toteutus, Arctic Smartness, on huomattu Euroopan komissiossa ja muilla Euroopan alueilla ja sen myötä kiinnostus aluetta kohtaan on kasvanut huomattavasti. Uudentyyppinen verkostotyö antaa mahdollisuuksia osallistua entistä aktiivisemmin kansainvälisiin hankekonsortioihin ja sitä kautta lisätä alueelle kehittämishankkeisiin saatavaa eurooppalaista rahoitusta.

Lappi on Suomen kansainvälinen maakunta ja Suomen ainoa arktinen alue. Lappi tunnetaan myös maailmalla kansainvälisenä toimijana. Lapin kansainvälisyyttä vahvistaa sen maantieteellinen asema Ruotsin, Norjan ja Venäjän maarajoineen. Yhteistä rajaa näiden naapurivaltioiden kanssa Lapilla on 1700 kilometriä ja "muun" Suomen kanssa vain 400 kilometriä. Huolimatta länsimaiden ja Venäjän suhteiden ongelmista, Lapissa on pidettävä yllä aktiivista vuorovaikutusta ja yhteistyötä Kaakkois-Venäjän alueiden toimijoiden ja hallintojen kanssa. Syksyllä 2016 käynnistyvä Kolarctic CBC-ohjelma antaa siihen hyvät mahdollisuudet.

Jatkuva työ rajaesteiden poistamiseksi auttaa rajojen yli tapahtuvan liiketoiminnan kehittymistä ja pohjoisen suurten investointien tuomien mahdollisuuksien hyödyntämistä myös Lapissa. Tulevan koheesiokauden tuomiin muutoksiin pystytään valmistautumaan olemalla aktiivisesti mukana verkostoissa, joissa valmistellaan muutosten tausta-aineistoja. Aktiivinen toiminta Euroopan komission asettamien suuntaviivojen mukaisesti tulee vaikuttamaan positiivisesti siihen, miten Lappi näkyy Euroopan kartalla.

Lapin kansainvälisyys tullaan ottamaan huomioon keskeisenä asiana maakuntauudistuksessa. Lapin maantieteellinen sijainti ja sen vaikutukset aluekehittämiseen tunnistetaan uudistuksessa.

Väestökehitys ja väestörakenne

Väestön vähentymiskehitys on jatkunut Lapissa viime vuosina muutamia yksittäisiä kuntia lukuun ottamatta. Lappi-sopimuksen vuoden 2017 tavoite 183 000 asukkaasta edellyttää elinkeinoelämän voimakasta kasvua. Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä on kasvanut vuosittain, mutta osuus on muuta maata selkeästi pienempi. Yli 65-vuotiaiden määrä kasvaa vajaalla viidenneksellä vuoteen 2020 mennessä.

Vuonna 2016 Lapin väkiluku oli 180 207 asukasta eli 651 asukasta vähemmän kuin edellisellä vuonna. Väkiluku on pienentynyt Lapissa koko 2000-luvun ajan, ja esimerkiksi vuosina 2010–2016 väki on vähentynyt 3 258 asukkaalla. Vähentyminen oli kuitenkin maltillisempaa kuin kahtena edellisellä vuonna. Vuonna 2016 luonnollinen väestönlisäys oli -562 eli syntyvyys on Lapissa edelleen laskusuunnassa. Muuttotase (kuntien välinen nettomuutto + nettosiirtolaisuus) oli -68 asukasta, mutta negatiivinen kehitys näyttäisi nyt hidastuneen (edellisvuonna -559). Tilastokeskuksen vuoden 2016 väestöennusteeseen verrattuna Lapin väkiluku oli 539 asukasta pienempi kuin ennustettu.

Seutukunnittain tarkasteltuna syntyneiden enemmisyys ja väestönlisäys olivat positiivisia ainoastaan Rovaniemellä, muuttotase oli positiivinen Rovaniemellä ja Tunturi-Lapissa. Kuntien välinen nettomuuttotappio oli Lapissa -629 asukasta, kun taas nettomaahanmuutto oli positiivinen: 529 asukasta. Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä nousi 167 henkilöä edellisvuoteen verrattuna; vuonna 2016 Lapissa asui 3 994 ulkomaan kansalaista.

Työikäisiä Lapin väestöstä oli 61,5 %, alle kouluikäisiä 15,2 %, ja yli 65-vuotiaita 23,2 %. Väestön vähentyminen ja ikääntyminen näkyy huoltosuhteen jatkuvana heikkenemisenä. Huoltosuhte (lapsia ja 65 vuotta täyttäneitä 100 työikäistä kohti) oli Lapissa viime vuonna 62,5, kun koko maassa vastaava luku oli 59,1. Vuonna 2016 saamea äidinkielenään puhuvia oli vajaa prosentti (1560 asukasta) Lapin väestöstä. Heistä suurin osa (73 %) asuu Pohjois-Lapin seutukunnassa. Miehiä ja naisia Lapissa oli vuonna 2016 suurin piirtein yhtä paljon; 90 355 (m) ja 89 852 (n). Lappilaisten keski-ikä oli 42,5 vuotta. Väestöennusteen (Tilastokeskus 2015) mukaan Lapissa on vuonna 2025 178 531 asukasta, joista alle 14-vuotiaita 26 991, 15-64-vuotiaita 100 389 ja yli 65-vuotiaita 51 151 asukasta.

Koulutustaso

Nuoret ikäluokat ovat selvästi koulutetumpia kuin vanhemmat ikäluokat ja väestön koulutustaso nousee edelleen. Maahanmuuttajien koulutustaso vaikuttaa vastaisuudessa keskimääräiseen koulutustasoon. Huolestuttavaa on, että pelkän peruskoulun varassa olevia on vielä 20-24-vuotiaistakin lähes 17 prosenttia, Lapissa miehistä 17,9 ja naisista 15,2 prosenttia. Erityisesti miesten koulutuksen hankkimiseen tulee kiinnittää huomiota.

Väestön koulutustaso on noussut nopeasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Kun vuonna 1970 Lapin 15 vuotta täyttäneestä väestöstä tutkinnon suorittaneita oli 22 prosenttia, niin vuoden 2014 lopussa heitä oli jo 70 prosenttia. Ero koko maahan on kaventunut vuosittain, ja vuonna 2014 perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus oli lähes sama kuin koko maassa. Ero oli enää -0,2 prosenttiyksikköä. Keskiasteen (toisen asteen) koulutuksen tutkintoja suorittaneiden osuus on Lapissa korkeampi kuin koko maassa. Lapin eduksi tilanne oli vuonna 2014 +4,8 prosenttiyksikköä. Sen sijaan korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on koko maata matalampi. Vuonna 2014 ero oli -4,9 prosenttiyksikköä. Ero johtuu osaksi Lapin elinkeinorakenteesta.

Lapin elinkeinorakennetta mukailleen Lapin työikäisessä 25-64-vuotiaassa väestössä on palvelualojen, maa- ja metsätalouden, tekniikan ja terveys- ja sosiaalialan koulutuksen saaneita suhteellisesti enemmän kuin koko maassa. Pelkästään yleissivistävän koulutuksen varassa olevia, joita ovat lähinnä vain ylioppilastutkinnon suorittaneet, on Lapissa sen sijaan koko maata vähemmän. Vuonna 2014 työikäisestä 25-64-vuotiaasta väestöstä oli tutkinnon suorittaneita Lapissa 84,7 prosenttia ja koko maassa 83,2 prosenttia.

Naiset ovat korkeammin koulutettuja kuin miehet sekä Lapissa että koko maassa. Lapissa ero on koko maata suurempi. Vuonna 2014 Lapin 15 vuotta täyttäneistä naisista 29,3 ja miehistä 20,2 prosentilla oli korkea-asteen tutkinto. Vastaavat luvut koko maassa olivat 33,2 ja 26,1 prosenttia. Keskiasteen tutkinto oli Lapin miehistä 48,7 prosentilla (koko maa 43,4 %) ja naisista 41,9 prosentilla (koko maa 37,7 %). Tutkinnon suorittaneiden naisten osuus on Lapissa kaikissa alle 70-vuotiaiden ikäryhmissä lukuun ottamatta 15-19-vuotiaita koko maan naisia suurempi. Vuonna 2014 koulutetuin ikäryhmä sekä Lapissa että koko maassa olivat 35-39-vuotiaat (Lapissa 88,9 % ja koko maassa 87,1 % perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneita).

Heikoimmassa asemassa ovat ne, jotka ovat koulutukseltaan pelkän perusasteen koulutuksen (peruskoulu, kansakoulu, keskikoulu) varassa. Vuonna 2014 muuta maata enemmän tällaisia henkilöitä oli Lapissa ikäihmisistä enää vain 70-vuotiaissa ja vanhemmissa (+2,3 % -yks.), mutta nyt myös 15-19-vuotiaissa (+1,6 % -yks.). Ero 15-19-vuotiailla tytöillä oli koko maahan nähden kaksi prosenttiyksikköä ja pojilla 1,2 prosenttiyksikköä.

Lapissa on lähes kaikissa viisivuotiskäryhmissä perusasteen koulutuksen varassa olevia miehiä suhteellisesti enemmän kuin naisia. Poikkeuksena olivat 70-vuotiaat ja vanhemmat, joissa tutkinnon suorittaneiden miesten osuus on suurempi (+2,2 % -yks.). Sama tilanne oli vuonna 2014 myös 15-19-vuotiaiden poikien kohdalla (+0,2 % -yks.). Koko maassa tilanne on yli 70-vuotiaiden

osalta vastaava, mutta tutkinnon suorittaneita 15-19-vuotiaita tyttöjä oli 0,6 prosenttiyksikköä poikia enemmän.

Terveys ja sosiaalinen hyvinvointi

Lapin väestön terveystilanne ja sosiaalinen hyvinvointi on joiltakin osin huonompi kuin koko maassa. Lapissa näkyy kuitenkin positiivista kehitystä nuorten ja lapsiperheiden taloudellisessa tilanteessa. Terveysteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin vaikuttavat monet tekijät, syrjäytyminen. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi on tärkeää, että sosiaali- ja terveyspalvelut ovat tasavertaisesti kaikkien saatavilla ja käytössä ja että ennalta ehkäiseviin palveluihin ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen panostetaan.

Suomalaisten hyvinvointi- ja terveyserot ovat kasvaneet päinvastaisista tavoitteista huolimatta. Lapin hyvinvointiohjelmassa on asetettu tavoitteeksi hyvinvointiulottuvuuden mukaan ottaminen kaikkeen politiikkaan ja päätöksentekoon.

Lapissa sairastavuus on muuta maata suurempaa. Kelan ikävakioitu sairastavuusindeksi oli Lapissa vuonna 2016 113, joka on maakunnista viidenneksi korkein. Luku on pysynyt lähes ennallaan miltei viimeisen kymmenen vuoden ajan. Myös kansansairauksien summaindeksi kertoo Lapin suuresta sairastavuudesta. Indeksillä oli vuonna 2016 120. Koko maan keskiarvo sairastavuudessa on 100. Mitä korkeampi luku on, sitä suurempi on sairastavuus.

Alkoholin osuus kansansairauksissa on merkittävä. Alkoholin myynti Lapissa on laskenut 2007 vuoden huippuluvusta (12,3). Vuonna 2016 Lapissa myytiin 10 litraa 100 prosentista alkoholia asukasta kohti, kun vastaava luku koko Suomessa oli 7 litraa. Lapin myyntiin vaikuttaa matkailu. Kuitenkin lähes kolmannes yli 20-vuotiaista lappilaisista ilmoitti käyttävänsä liikaa alkoholia vuonna 2015. Luku on pari prosenttiyksikköä koko maan lukua suurempi.

Kouluterveyskyselyn mukaan lappilaisten nuorten terveystyötyminen on samansuuntaista kuin koko maassa. On hyvä, että nuorten määrä, jotka harrastavat hengästyttävää liikuntaa vapaa-ajallaan korkeintaan tunnin viikossa, on vähentynyt. Lapissa heitä on kuitenkin lähes neljännes 8. ja 9. luokan oppilaista. Tämä ei riitä täyttämään liikuntasuosituksia. Tupakoivien nuorten osuus on vähentynyt Lapissa samalla tavoin kuin koko maassa. Sekä Lapissa että koko maassa peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaista yhdeksän prosenttia ilmoitti tupakoivansa päivittäin vuonna 2015. Sen sijaan nuuskan käyttö on Lapissa muuta maata yleisempää, erityisesti poikien keskuudessa. Lapissa nuuskaa käytti 8. ja 9. luokan pojista päivittäin noin 14 prosenttia, kun vastaava luku koko maassa oli kahdeksan prosenttia. Nuorten humalajuominen on

vähentynyt viime vuosien aikana. Joka kymmenes 8. ja 9. luokan oppilas niin Lapissa kuin koko maassa ilmoitti juovansa itsensä humalaan kerran kuussa.

Niiden 8. ja 9. luokan oppilaiden määrä, joilla ei ole yhtään läheistä ystävää, on ollut hienoisessa kasvussa niin Lapissa kuin koko maassa. Lapissa joka kymmenes oppilas ilmoitti vuoden 2015 kouluterveyskyselyssä, ettei hänellä ole yhtään läheistä ystävää. Yksinäisyys on lisääntynyt myös aikuisten keskuudessa. Joka kymmenes yli 20-vuotiaista lappilaisista ilmoitti tuntevansa itsensä yksinäiseksi vuonna 2015. Luku on hieman korkeampi kuin koko maassa.

Kasvu kodin ulkopuolelle sijoitettujen 0-17-vuotiaiden määrässä on pysähtynyt 1,5 prosenttiin (noin 500 lasta). Kehitys on ollut samansuuntainen koko maassa, mutta koko maan luku on hieman Lappia pienempi. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneiden 18-24-vuotiaiden osuus vastaavanikäisestä väestöstä oli Lapissa vuonna 2015 hieman muuta maata alhaisempi (Lappi 3,3 %, koko Suomi 3,6 %). Toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden osuus on Lapissa laskenut. Lapin luku on kuitenkin muuta maata hieman korkeampi. Hieman alle kymmenesosa (noin 1650 perhettä) lapsiperheistä sai Lapissa toimeentulotukea vuonna 2015.

Lapissa kuntajohto on vähemmän aktiivista terveyden edistämässä kuin muualla maassa keskimäärin (THL:n TEAviisari). Erityisesti ero näkyi siinä, kuinka aktiivisesti kunnan johtoryhmässä käsiteltiin esimerkiksi kuntalaisten sairastavuutta, elinoloja, elintapoja ja väestöryhmien välisiä terveyseroja.

Saamelaiskulttuuri

Vuodesta 1996 lähtien saamelaisilla on ollut kotiseutualueellaan kieltä ja kulttuuria koskeva perustuslain mukainen itsehallinto, jolle kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema parlamentti, Saamelaiskäräjät/ Sámediggi. Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä siihen kuuluvia perinteisiä elinkeinoja. Perinteiset saamelaiset elinkeinot, kuten poronhoito, metsästys, kalastus ja saamelainen käsityö ovat saamelaisen kulttuurin perusta ja sen vuoksi on ratkaisevaa, että niillä on myös jatkossa mahdollisuus kehittyä ja vahvistua. Osaamisen kehittäminen ja tiedonsiirto yhdistettynä saamelaiseen elinkeinoelämään, kulttuuriin ja perinteisiin ovat perusedellytyksiä saamelaisen kulttuurin ja identiteetin säilymiselle.

Saamelaiset ovat Euroopan Unionin ainoa alkuperäiskansa. Saamelaisväestöä asuu neljässä valtiossa, Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä. Kaikkiaan saamelaisia arvioidaan olevan eri maissa yli 75 000. Eniten saamelaisia on Norjassa ja vähiten Venäjällä. Suomessa on noin 10 000 saamelaista, joista yli 60 % asuu virallisen kotiseutualueen (Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Lapin paliskunnan alue Sodankylän pohjoisosassa) ulkopuolella. Vielä 1990-luvulla valtaosa

saamelaisväestöstä asui kotiseutualueellaan Suomen neljän pohjoisimman kunnan alueella. Nykytilanne asettaa uudenlaisia vaatimuksia saamen kielen ja saamenkielisellet opetukselle, saamenkielisille palveluille ja tiedonvälitykselle.

Saamelaisten asema kirjattiin Suomen perustuslakiin vuonna 1995. Saamelaisilla on ollut vuodesta 1996 lähtien omaa kieltään ja kulttuuriaan kotiseutualueellaan koskeva perustuslailla turvattu itsehallinto. Itsehallintotehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla joka neljäs vuosi valitsema parlamentti, Sámediggi/ Saamelaiskäräjät. Kolttsaamelaisilla on lisäksi perinteinen kolttalakiin perustuva kolttsaamelaisten kyläkokous, joka edustaa kolttsaamelaisväestöä virallisella koltta-alueella, joka on osa saamelaisten kotiseutualuetta.

Saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan sekä siihen kuuluvia perinteisiä elinkeinojaan. Elinkeinojen ja kulttuurin välinen yhteys on saamelaisille tärkeä. Perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, metsästys, kalastus, pienimuotoinen maatalous ja luonnontuotteiden keräily sekä saamelainen käsityö ovat saamelaisen kulttuurin perusta ja sen vuoksi on ratkaisevaa, että niillä on myös jatkossa mahdollisuus kehittyä ja vahvistua. Osaamisen kehittäminen ja tiedonsiirto yhdistettynä elinkeinoelämään, kulttuuriin ja perinteisiin ovat perusedellytyksiä saamelaisen kulttuurin ja identiteetin säilymiselle.

Perinteisiä elinkeinoja harjoitetaan nykyisin myös yhdistelmäelinkeinoina esimerkiksi matkailun ja muiden palvelujen ohella. Luontaiselinkeinojen osuus liikevaihdolla ja työvoimaosuudella mitattuna ei ole kovin suuri, mutta niiden kulttuurinen merkitys on tärkeä. Perinteiset elinkeinot eivät ole pelkkiä elinkeinoja tai ammatteja, vaan osa omaleimaista elämänmuotoa. Osa saamelaisista saa yhä toimeentulosta perinteisistä elinkeinoista, mutta huomattavan suuri osa työskentelee uudenaikaisissa ammateissa. Saamenkielisen koulutuksen, tiedonvälityksen ja saamelaisen hallinnon vahvistuminen on luonut uusia työpaikkoja saamelaisalueelle.

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä, pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Suurin kaikkiaan yhdeksästä edelleen puhutusta saamen kielestä on pohjoissaame, jota puhutaan myös Norjassa ja Ruotsissa. Inarinsaamea on perinteisesti puhuttu ainoastaan Suomen alueella. Koltansaamen puhujia on myös Venäjän puolella.

Saamen kielten opetusta on annettu 1970-luvun alkuvuosista, eli peruskouluajan alusta alkaen. Saamenkielinen opetus sai alkunsa Utsjoella ja Inarissa 1970-luvun puolivälissä. 2010-luvulla kaikki saamelaisten kotiseutualueen peruskoulut ja lukiot antavat vähintään saamen kielen opetusta. Perusopetuslaki on edellyttänyt vuodesta 1999 lähtien, että saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamenkielisten oppilaiden perusopetus annetaan pääosin saamen kielellä. Saamenkielistä opetusta annetaan kaikilla kolmella saamen kielellä. Saamelaisten

kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielten opetus on toistaiseksi vähäistä, mutta tilanne on muuttumassa etäyhteyksiä käyttävän opetuksen yleistyessä.

Saamelaiskäräjät valmistaa saamenkielisiä oppimateriaaleja kaikilla kolmella saamen kielellä. Materiaaleja valmistetaan äidinkielen ja vieraan kielen oppiaineiden lisäksi kaikkiin koulun oppiaineisiin. Inarin kirkonkylässä pääpaikkaansa pitävä Saamelaisalueen koulutuskeskus/ Sámi oahpahuosguovddáš antaa ammatillista peruskoulutusta ja aikuiskoulutusta monilla aloilla. Se on erikoistunut saamen kielten, saamelaisen kulttuurin ja saamelaiselinkeinoihin liittyvään koulutukseen ja tarjoaa myös korkean asteen koulutusta yhteistyössä pohjoisen yliopistojen kanssa. Saamen kieltä opetetaan kolmessa Suomen yliopistossa, Oulun, Lapin ja Helsingin yliopistoissa. Oulun yliopistolla on valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielen ja kulttuurin korkeasta opetuksesta ja niitä koskevasta tutkimuksesta. Lapin yliopistolla on valtakunnallinen erityistehtävä yhteiskunta- ja oikeustieteellisestä saamen tutkimuksesta ja opetuksesta. Ainoa saamenkielinen korkeakoulu Sámi allaskuvla, joka ottaa opiskelijoita myös naapurimaista ja joka kouluttaa saamenkielisiä opettajia ja toimittajia, sijaitsee Norjan Koutokeinossa.

Suomen saamelaisten hallinnon, kulttuurin, koulutuksen ja osaamisen keskus Saamelaiskulttuurikeskus Sajos aloitti toimintansa Inarin kirkonkylässä vuoden 2012 alussa. Sajos on saamelaisten parlamenttitalo, mutta lisäksi talossa on useita muita toimijoita kuten Saamelaisalueen koulutuskeskus, Kansallisarkiston alainen Saamelaisarkisto/ Sámi arkiiva, Inarin kirjasto, Sámi Soster ry ja muita. Sajos luo saamelaisille paremmat edellytykset ylläpitää ja kehittää omaehtoisesti kieltään, kulttuuriaan, kulttuuri-itsehallintiaan ja elinkeinotoimintaansa. Lisäksi Sajos mahdollistaa tehokkaamman tiedon levittämisen saamelaisista alkuperäiskansana. Saamelaiskulttuurikeskus toimii sekä saamelaisten ja paikallisten ihmisten kohtaamispaikkana että kansainvälisesti kiinnostavana monikulttuurisuuden keskuksena.